

חיים שיבי

המקצוע שנתפש ברשת

מאחורי הקלעים של תעשיית התקשורת

המקצוע שנתפש ברשת

מאחורי הקלעים של תעשיית התקשורת

חיים שיבי

עורכים ראשיים: קונטנטו דה סמריק - הוצאה לאור בינלאומית

עריכה לשונית: ד"ר מיקי כץ

צילום על העטיפה: צלמת העיתונות מרים אלסטר

בצילום של עמיתה צלם העיתונות איליה יפימוביץ

עיצוב הספר והעטיפה: ליליה לב ארי

© 2015 כל הזכויות בעברית שמורות לחיים שיבי

Contento de Semrik בינלאומית לאור

איסרליש 22 תל אביב 67014

www.bookpublish.co.il

אין להעתיק ספר זה או חלק ממנו וכן לאחסן בבנק נתונים או להעביר
בשירותים מקוונים, לשכפל, לעבד, או לתרגם בכתב, ללא אישור בכתב מהמוציא

מסת"ב: 978-965-550-399-9

דאנקוד: 488-189

נדפס בישראל תשע"ה 2015

Printed in Israel

חיים שיבי

המקצוע שנתפש ברשת

מאחורי הקלעים של תעשיית התקשורת

Contenido de Semrik

תוכן עניינים

7	מבוא
12	1. טירונות בפּי-האתון
16	2. יוצרים מקומון ב"ידיעות אחרונות"
39	3. הזכות לשמירה על פרטיות
49	4. תג מחיר
76	5. הזכות לפרטיות, גרסת אהוד ברק
86	6. פרטיות – לקחים מהסוג האמריקני
105	7. ריסוק היוניון
155	8. שורת עורכים ומו"ל אחד
203	9. רייטינג – אֵין, אתיקה – אאוט
207	10. לתפוס את הרגע
229	11. במסדרון הכתבים בכנסת
284	12. בין הכתומים לבין אחמד טיבי
306	13. בין כתב לעורך
316	14. אחרית דבר
324	נספחים
359	ביבליוגרפיה
366	תמונות

מוקדש לכל אלה, שהצורך לתאר את המציאות כמות שהיא,
מאחורי מסיכות, מיתוג ותדמית, מוטבע בדי-אן-איי שלהם,
כלומר - לעיתונאים מלידה.

מבוא

"עיתונאים נסחפים לעתים ביצרים הטבועים במקצועם, בהשקפת עולמם, בהשכלתם, במזגם, אך גם נמשכים והולכים בעקבות ההיגיון הפנימי של המקצוע."

פטריק שמפיין (Champagne)

מתוך ספרו של פייר בורדייה, "על הטלוויזיה" (Bourdieu, 1996)

כשאני חושב על הכותרת שבחרתי לספרי, "המקצוע שנתפש ברשת", ואולי גם "המקצוע שבגד באוהביו", איני יכול שלא להרהר בשאלה האם אוהביו לא בגדו בו אף הם. אמנם, במידה ובאילוץ ולפעמים בלית ברירה, רק כדי לשרוד, אבל אלה, כמו שאומרים כתבים המסקרים בתי-משפט, טיעונים השמורים לשלב גזר-הדין.

היכן בגד המקצוע באוהביו והיכן בגדו הם בו?

ספר זה הוא הצדעה ואזהרה לדור הצעיר של הנכנסים לשורות העשייה במדיה הוותיקה ובחדשה, לחיות האינטרנט של הדור הצעיר, אשפי הפייסבוק, הבלוגים והרשתות החברתיות - לפעמים עיתונאים, לפעמים דוברים ואנשי יחסי ציבור או "משווקים אסטרטגיים". הקו המפריד הולך ונעלם.

ובכל זאת, יש בתוכם כאלה הרוצים את שרציתי אני בתחילת דרכי בתקשורת ולא חדלתי מאז: לומר את הדברים כמות שהם. ירגיזו את

מי שירגיזו, ייפגע מי שייפגע – ובלבד שאוכל לקום ולומר בפשטות:
"אמת דיברתי."

הצדעה – מפני שתנאי התעסוקה והשכר קשים הרבה יותר משהיו בעת שהתחלתי את דרכי בעיתונות הכתובה בשנת 1973 כעורך ביטאון הסטודנטים באוניברסיטה העברית *פי האמון*. והם יודעים זאת.

יש פתח מילוט למקצועות אשר בהם אתה בונה מסכת תדמית ללקוח, במקום להסיר אותה כעיתונאי. אך יש כאלה המנסים תחילה את הדבר האמיתי. מקצוע העיתונות הוא אופי. התמכרות. צורך עמוק וגם שליחות. אתה הולך אליו כי הוא בדמך, גם כשזאת קפיצה ללא רשת ביטחון.

ראיתי זאת מקרוב בשנות פעילות ארוכות בוועדה לסיוע משפטי של אגודת העיתונאים בירושלים. בשיטתיות ובהתמדה הסירו בעלי כלי התקשורת את שריון המגן מעובדיהם. תנאי הכניסה למקצוע, שמשכו בעבר את הטובים לכתיבה, הורעו. גם תנאי היציאה. מהגנה של חוזה קיבוצי – לפיטורין בהודעת מסרון בטלפון הסלולרי.

לא אשכח את דמעותיו של כתב ותיק שסיפר לי בכנס עיתונאים באילת, אחרי כוסית או שתיים, כי אותו פיטרו בהודעת פקסימיליה. סיפור מיושן על-פי דרכי התקשורת שהשתנו מאז.

ועדיין, העיתונים, הרדיו המקומי, אתרי האינטרנט, ערוצי הטלוויזיה והחוגים לתקשורת באוניברסיטאות, עמוסים בכישרונות צעירים שרוצים לממש את יכולתם, הן במחקר והן בעשייה בשטח. עיתונאים, כמו שחקנים, זמרים או צלמים, הם אנשים יוצרים החשים צורך שאינו בר כיבוש לממש את כישרונם הייחודי.

אזהרה – מפני שבין הון לבין שלטון, ובהיעדר הגנות מקצועיות, הולך וצר מרחב העשייה העיתונאית ללא פשרות. הצורך בהישרדות בשוק הרייטינג גובה לעתים את מחירו בשבירת כללי האתיקה, בשכירת עיתונאים בחצי מחיר, במעבר אל הקצבי, השטחי, הזול. המילה הכתובה בעיתונות מאבדת את משקלה בתחרות עם הוויזואלי, הזמין. האינטרנט מעודד דיווח קצר וחסר, במקרים רבים קופי-פייסט מועתק.

היה זה ג'והן מריל, מורי לפילוסופיה של התקשורת באוניברסיטת מיזורי בקולומביה, שכתב בשנת 1971 את המילים הבאות, הממוסגרות ותלויות על קיר חדר עבודתי:

מחויבות לשפה

אני מקדיש את עצמי למילים.
מילים זוהרות כדגים ברשת של הבנה.
אהפוך את עצמי למתקן רשתות
או אטווה רשת חדשה של מחשבות.
אסור מן המילים החלשות, הרטובות
אחפש את החדות שבהן, המדויקות, האיתנות.
מילים שתודרות אל הגרעין הקשה
של תודעה והבנה וידע.
אקדיש את עצמי לניסוח החד, המלוטש, האמין
לא למילים שחוקות, משומשות המושלכות אל המון חסר מחשבה.
אני רוצה במילים שאומרות אמת
ומטיחות אותה באומץ וללא אשליה.

הולכים לדאון טאון

עיתון הוא לעתים בית סגור. סגור מדי. תבענו כל השנים שקיפות מלאה מפוליטיקאים אך סגרנו את שורות המקצוע שלנו. צעקנו בעיקר בחדרי חדרים, מתוך משמעת מפעלית ורצון שלא לפגוע ביוקרת המקצוע או בכלי התקשורת אשר בו הועסקנו, ולסכן בכך את פרנסתנו.
בשנים האחרונות עלו הצעקות בחדרי חדרים בלבד, בשל סעיף הסודיות בחוזה ההעסקה האישי. את הכביסה אתה מכבס בבית, או שתיענש בערכאה משפטית בדרכך החוצה. יותר מכך: נוכח ההתקפות החוזרות ונשנות של פוליטיקאים על עיתונאים, סגרנו את הקרונות התקשורתיים במעגל של הגנה צפופה.
שגיאה גדולה.

צריך לאוורר את הבית העיתונאי. לקיים דיון פתוח ורציני, נטול חשבונות ויצרים, במעמד של כותבים ועורכים בעידן הבלוגוספירה. אין להסס לטפל ציבורית גם במחלוקות ובטענות על נגיסה וכרסום במעמד המקצוע, הרבה לפני שיהפכו לכתבי טענה בבית-משפט. מועצת העיתונות הפכה לפורום שבו הדברים נעשים, ובשנים האחרונות בחשיפה מרבית, אך גם היא נוטה להיות מועדון אקדמי יוקרתי ותו לא. בסופו של חשבון העיתונאים חוזרים אל האיגוד המקצועי.

מדורי הברנז'ה ובלוגים שהפכו לטורים ברשת עושים זאת, אם כי בדגש כבד על הצד הרכילותי. ביטאונים כמו *פירמה של גלובס* ו*העין השביעית* של המכון הישראלי לדמוקרטיה, פועלים בהתמדה וביסודיות. אך אין עדויות רבות מדי על הנעשה בתקשורת, כאלה שבאות מבפנים ולא מאחורי מסך של טוקבק אנונימי ברשת. יש מקומות עבודה אשר בהם עצם הדיבור בקול רם הינו מסוכן. הקול יעבור בשורות ויגיע להנהלה. המחיר עלול להיות הכנסתו של הדברן למקפאי. חולפות שנים והוא לא מקודם, עדיין מגיש של תוכנית אחת בשעה נידחת בלוח השידורים. "לפעמים אפשר להרגיש את הפחד במסדרון", אמר לי פעם איש רשות השידור שסר חנו בעיני הנהלה, מפני שפצה פה. "משכורת הבסיס של כולנו אינה מביאה שמחה לאף אחד. אבל יש מכשיר שנקרא שעות נוספות. אם אתה נחמד לבוס שלך אתה מקבל אותן. אם אין עבודה שתצדיק אותן, מייצרים אותה. אם אין נחמדות כזאת – אתה בצרה מתמשכת. כשאני עובר שם בחצר לא ניגשים אלי. לא רוצים להיראות בחברתי. יודעים שאני לא מקורב, בלשון המעטה."

ההתמכרות למקצוע

ספר זה מוקדש גם לשורת עורכים בידיעות *אחרונות* שהיתה לי זכות לעבוד במחיצתם: נח מוזס ז"ל, דב יודקובסקי, משה ורדי, אלון שליו ואדם ברוך ז"ל. אך לא רק להם. גם לשורת העובדים שהינה הכרחית גם היום בכל כלי תקשורת, אך נדחקה מפני הטלנטים והמותגים. אני מתכוון

לרפורטר, המקיים את השליחות האפורה שאין לה תחליף. היציאה לשטח. הדיווחים מקרוב. אמינים. מדויקים. לא מוטים. מי שתפקידו להביא את המילים שלו בזמן אמת, ולפני אחרים.

וכמובן – לרעייתי רוברטה, לשני בני אורן וטל ולבתי מאיה. הם שילמו לאורך שנים את מחיר ההתמכרות שלי למקצוע שבו בחרתי, אך קלטו היטב גם את חשיבותם ומשמעותם של רגעי ההישג בתחרות דורסנית, ושל סיפוק יצירתי.

עד כמה התמכרתי, ראיתי לאחרונה במו עיניי בארוחת ערב משפחתית, כאשר הצאצאים יצרו יש מאין מערכון שבו חיקו דיאלוג ערב אופייני שלי איתם בשנות שליחותי העיתונאית בווינגטון.

הם: "אבא, תשמע, אנחנו לוקחים את המטרו ויורדים לשכונה בדאון-טאון וושינגטון לראות מה קורה שם ולתפוס ראש טוב. אם נמצא חומר טוב, ניקח."

אני: (משוחק בכישרון חיקוי כאשר פרצופי תקוע עמוק בין דפי הווינגטון פוסט וידיי מרחפות במהירות על מקלדת תוך כדי הכנת ידיעה אחרונה ובדד-ליין דחוק לעיתון בתל-אביב): "או. קיי. תעשו חיים, קחו מפתח."

הם: "אבא, אנחנו נוסעים לשכונה שבה נרצחו השבוע שלושה בני אדם ואישה נאנסה. נחזור רק לפנות בוקר. זה האזור הקשה ביותר של פשיעה במתחם העירוני של וושינגטון. גטו מרובה סמים."

אני (ממשיך להקליד במרץ): "מעולה. אחלה. ביי!"

1.

טירונות בפי-האתון

כבר בימי הקמפוס העליונים, בעת עריכת עיתון הסטודנטים פי האתון בשנת 1973, חשתי שאני מכור לעיתונות. ראשי בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית בקמפוס הר הצופים, ולבי במערכת העיתון בקמפוס גבעת רם.

הגרפיקאי המנומנם משהו אך תמיד יסודי היה חנוך מרמרי, לימים העורך הראשי של הארץ. אני זוכר את עצמי צועד ביום שלג ירושלמי לביתו בשכונת רוממה כדי "להעיר את חנוך ולהביא אותו סוף סוף לדפוס". בין צוות הכותבים היו קובי ניב, גדעון עפרת, אפרים סידון ומיכאל בריזון, שעשה לעצמו שם כב. מיכאל והמשיך לכתוב את מה שכתב לנו בפי האתון גם בהארץ ובידיעות אחרונות – אך הפעם לשם שינוי תמורת תשלום נאה יותר. גדעון קוץ כתב את סיפורי טעמון.

מנחם רובינשטיין, חבר ללימודים ולימים פרקליט תל-אביבי שהתמחה בפלילים, יצא עם צלם להביא תיאורים של בוקר במשרד ממשלתי ירושלמי ולתפוש את הפקידים מפקקים על הקפה הראשון. צבי זינגר, בהמשך דרכו כתב ידיעות אחרונות, יצא לבדוק את מצב המעונות בגבעת רם. התחלתי לכתוב בפי האתון ב-1970 וסיימתי ב-1973. את תפקיד העריכה קיבלתי מוועדת מכרזים שבה ישב נחום ברנע, עורך קודם,

לצדם של כמה מעסקני הסתדרות הסטודנטים. להפקת הגיליון הראשון ניתנו לי שבועיים בלבד.

היה זה עידן גולדה מאיר. ימי הנסיכים משה דיין ויגאל אלון. ימיה של ישראל השאננה והבוטחת שלפני מלחמת יום הכיפורים. בשולי הקמפוס פעלו קבוצות כמו דב (דיכוי בוגדים) והשמאל מחזר טרוצקיזם בטעמון או בבית האמנים.

שיבצתי בעיתון חומר פוליטי מכל כיוון אפשרי. התחלתי לחוש בטעמה של השנאה בין המחנות. שנאת הימין לשמאל ולהפך. הרצון להדיר את הצד השני, ליטול את זהותו האנושית ולהחליפה בתווית: "פשיסט" או "בוגד".

זה היה השיעור הראשון בתורת העריכה, המנסה לאזן ולבטא את כו-ל-ם ואינה מצליחה. כשאי-אפשר להדביק עליך תווית, אתה נתפש כבלתי צפוי. בשמאל חושדים בך. בימין גם כן. אתה לא משלנו.

לעתים חטפתי ביקורת וגם החזרתי מהלומות. למדתי את השיעור הראשון של עורך: אם אף אחד לא משגר לך מכתבים טעוני ארס למערכת ובשנים שאחר-כך טוקבקים נוטפי שנאה – סימן שאתה משעמם או לא רלוונטי. ב-15 בנובמבר 1972 הופיע מאמר מערכת בחתימתי: "השבוע ניסתה הקבוצה המכנה את עצמה תא הסטודנטים של מצפ"ן להוכיח כי היא קיימת, והפיצה בקמפוס כרוז הסתה היסטרי מן הסוג הגרוע ביותר נגדי ונגד מערכת פי האמון. אותם יפי נפש הנוהגים להזיל דמעות תנין כשמישהו פוגע בחופש הבעה שלהם, הם שנזעקו נגד מאמר מן האגף הימני-קיצוני שהעזנו לפרסם. פי האמון הוא עיתון בלתי תלוי שלא יהסס לפרסם דעות חריגות אם יש בהן עניין לציבור הסטודנטים. אני מזמין את אנשי מצפ"ן לבחון את אמינות ההכרזה הזאת ולכתוב."

עריכת ביטאון סטודנטים היתה סדנה ראשונה שמלמדת רבות. בין היתר – דינמיקה קבוצתית במערכת עיתון, משחקי כוח, מידת התמרון הנחוצה למניעת הטיה פוליטית והגרוע מכל: סימון אנשים על-פי גחמות כאלה ואחרות.

למדתי את תורת הקליקה ובמילה מכובסת פחות – הכנופיה: אנשים מתחילים ללכת ביחד ודבקים זה בזה. מולם מתגבשת קבוצה אחרת, כזאת החשה את עצמה מקופחת. בקרב הכנופיות כל נשק אפשרי. כשאחת עולה, השנייה יורדת. עשרים או שלושים שנה לאחר שהחלו לרוץ יחד, הם עדיין בעלי זיכרון קולקטיבי משותף. מי איתם, מי נגדם. מה עשו להם כשהיו למטה. מה רצו לעשות כשהגיעו אל עמדת הכוח. אלה היו קורסים שלא רשומים בחוגים לסוציולוגיה, פסיכולוגיה, דינמיקה חברתית, מדע המדינה או תקשורת. חומר שלא נלמד בסמינריונים באוניברסיטה, אלא בעשייה בשטח.

כשהגעתי לאקדמיה כסטודנט לתואר שלישי בתקשורת מצאתי מרצים מעולים, אך כאלה שלא היה להם מושג ירוק במה כרוך תהליך של העברת ידיעה לדסק, או דחיפתה לעמוד הראשון. הם דיברו בשפת התאוריה. אחד המשתתפים בכתיבה בפי האמון היה זאב בן יוסף, סטודנט בעל דעות ימניות מוצהרות ומופגנות. אחת הכתבות שהגיש התהדרה בכותרת פטריוטית בנוסח "אני אוהב את הארץ שלי". הקריקטוריסט מושיק לין ליקק את השפתיים, וסיפק איור של בן יוסף מעניק נשיקה למותניה הצרים של ארץ ישראל. מאמץ ראוי של מאייר בניסיון להקל מעט מכובד הטקסט.

בן יוסף ודעותיו לא נשאו חן בעיני קבוצת הכותבים והיוצרים שהתגבשה במערכת, ובעיקר סביב העמוד הסאטירי שקובי ניב קרא לו נעיר ובעיר. השמאל היה פעיל יותר בקמפוס ובמערכת, נתפש כרומנטי ומלהיב, צעיר ומהפכני. בין הקפיטריה למדשאות הקמפוס, הימין באוניברסיטה העברית נתפש אז כמיושן, כמעט פתטי. בן יוסף גרם לחברים אלרגיה קשה מן הסוג הפוליטי.

נרמזתי ברורות שהאיש אינו ראוי, שצריך שילך. שהחומר שלו זה לא מה ש"אנחנו" רוצים לראות בעיתון. באחת משיבות המערכת פתחו החברים את חרצובות לשונם כמו על-פי החלטה מראש, בעת הניתוח וההערכה, ה"פוסט מורטם", של הגיליון הקודם. האש כוונה בעיקר אלי. סברתי שהחומר שלו ראוי וצריך להיות במכלול והתעלמתי מהביקורת.

אך חזיתי וחוויתי, לראשונה, את כוחה של קבוצה מגובשת במערכת, כשהיא רוצה לסמן ולתקוף את מי שאינו שייך אליה, או לקרב את מי שנתפש כ"אחד משלנו". ראיתי את התופעה פעמים רבות בשנים שבאו לאחר מכן, גם ב *ידיעות אחרונות*. גם ברשות השידור שבה התבוננתי מנקודת תצפית מעורבת כחבר ועד אגודת העיתונאים בירושלים וכעורך אתר האגודה.

מפגש עם עופרת חמה

עריכת *פי האתון* והפקתו עניינו אותי יותר מאשר הסמינריון בדיני עונשין, או תרגיל בנזיקין בפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית בהר הצופים, שם למדתי. אהבתי את החשיבה המשפטית אך ידעתי שלא אעסוק בעריכת דין. עיתונות זה אופי. שני המקצועות תובעים מכלול תכונות שיש בו מרכיבים דומים, אך לא זהים.

היתה בביטאון הסטודנטים תחושה של טבילת אש ראשונה. לעמוד על יד מכונה מסוג לינוטייפ, שנראית היום כמוצר ארכיאולוגי, המסדרת שורות בעופרת, או בעגה העיתונאית "דפוס בלט" עם עופרת חמה, לעמוד בדפוס *אחוזה* בשכונת מקור-ברוך הירושלמית ולראות את המכונה פולטת גיליון אחר גיליון של העיתון, שהיה תמיד מתריס וחצוף – היה מעמד שהצדיק אפילו הפסד של שיעור בדיני משפט רומי עם פרופ' ראובן ירון. ברוך לשם, צבי לידר, נחום ברנע, אברהם גל, מי שקדמו לי בעריכת *פי האתון*, או אריק בנדר, טל בשן ודני זקן שבאו אחריי – התקשו, כמוני, להשתחרר מן הטעם המשכר של עשיית תקשורת ועיצוב דעת קהל. לא כתיבה אקדמית, לא מחקר פילוסופי אלא עשייה. הם נותרו בתקשורת בדרכם שלהם. החידק העיתונאי ואהבת העיתונות המודפסת דבקו במי שעשה אי פעם את *פי האתון*, גם אם עבר למצב צבירה מקצועי אחר: דוברות, פוליטיקה או אקדמיה.

2.

יוצרים מקומון ב"ידיעות אחרונות"

אחרי השיעורים הראשונים בתורת העריכה, באו שיעורים מעשיים באתיקה ויישום כלליה בפועל בשוק תחרותי ומסחרי. זה קרה כשקיבלתי על עצמי לערוך את המקומון הראשון ברשת *ידיעות אחרונות* – קול ירושלים.

ל"עיתון של המדינה" דאז התקבלתי בשנת 1979 ככתב המסקר את השטחים, ולמעשה, כתב לענייני מתנחלים. רכז הכתבים, זאב גלילי, בחן אותי קצרות. אחר-כך העביר אותי לשיפוטו המכריע של דב יודקובסקי, ומשם לשיפוט נוסף בחדרו של נח מוזס הבעלים והמו"ל ולבסוף לצבי קסלר, כתב כלכלי וראש המערכת בירושלים.

עברתי את המשוכות והתחלתי לצאת לשטח ולהכיר את הנפשות הפועלות. זה היה מפגש ראשון עם דור של מתנחלים וצורך מקצועי ואישי להבהיר להם שאני לא נגד ולא בעד. אני מגיע ככתב שטח, לא כפרשן פוליטי ולא כבעל טור. עשיתי זאת בהצלחה חלקית: הרוב המכריע של המתנחלים מעבר לקו הירוק ראה בתקשורת שופר של השמאל. כל תקשורת וכל כתב.

עמוס שוקן החל אז בהקמת אימפריית המקומונים שלו, ומול כל העיר הירושלמי לא היתה לרשת *ידיעות אחרונות* תשובה של ממש. זה היה חלל מזמין שאליו נשאבתי במהירות ככותב ל"תוספת המקומית". במקביל

לתפקידי ככתב שטחים הצעתי למערכת לפתח את "התוספת" לכלל עיתון סוף שבוע לכל דבר ועניין.

הבאתי את ניסיוני ככותב בעיתון ראשוני מסוג זה בעיר – ירושלוטון, ואת מה שלמדתי על עיתונות מקומית בשנות לימודי בארצות-הברית. מצאתי אופן קשבת.

שאלת המפתח של בעלי הבית היתה, האם תוספת מקומית שכזאת אינה באה על חשבון מודעות פרסום לעיתון הכללי. כשנחה דעתם שקיימים מרבצי פרסום נוספים ואפשר לבצע כרייה יעילה בשטח, קיבלתי אור ירוק מנח מוזס ודב יודקובסקי להתחיל ולפתח את קול ירושלים.

הבוס המקומי, צבי קסלר, לא התלהב מהאוטונומיה שצמחה לאטה מתחת לאפו ולא תמיד אהד את ההחלטות שלי כעורך. אך די היה בגיבוי התל-אביבי כדי לאפשר התחלה שתוכיח כי יש מקום לחיה עיתונאית חדשה. לא חלף זמן רב ועמודי הפרסום של המקומון החדש הלכו והתמלאו.

זוהי חוויה מתגמלת לכל עיתונאי ליצור כלי תקשורת חדש, לעצב ולפיין אותו. לתת לו חיים. לימים היתה לי זכות לעשות זאת גם בהקמת ביטאון לשכת עורכי הדין בירושלים.

כירושלמי, אהבתי את הרעב העירוני לגיבורי תרבות שאינם "מייד אין תל-אביב". לארומה שבין העיר העתיקה לחדשה. עריכת המקומון ניתקה אותי בהדרגה מן הסיקור בשטחים עד להינתקות מוחלטת. הפכתי לעורך במשרה מלאה.

שיעור באתיקה מקומית

הניסיון להפנים במקומון יסודות באתיקה היה לעתים בגדר הליכה נגד הזרם, שהצליחה רק בחלקה. אני זוכר שיחת טלפון מפתיעה מאשת יחסי ציבור של מלון ירושלמי שהודתה לי, בדרך אגב, על הזכות לארח כתב חברה של המקומון בבית-המלון של אחד מלקוחותיה.

היא הוסיפה וסיפרה כמה כבוד הנחיל לה בבואו וכמה שובב מצדי שלא הודעתי לה מראש. היא סיפרה כי הם שמחו לארח את הכתב על חשבון

הבית וכי היא מצפה שמהו מכל הטוב שיש בבית-המלון שהיא מייצגת, ימצא את דרכו לעיתון ויגיע לידיעת ציבור הקוראים. היא שאלה מתי אגיע אני לאותו בית-מלון. הכתב שפונק זומן בבהילות לדווח מי אישר לו שהות חינם של סוף שבוע במלון.

התירוץ בנוסח ש"כבר היה מאוחר ולא רציתי לחלל שבת" לא עלה יפה. הבליון ליום אחד הושעה, כשצעותיי מלוות אותו כל הדרך במדרגות. במבט לאחור, ועל רקע המציאות העכשווית, ההתגוללות שלי על אותו אומלל נראית קשה מדי. היום מובילי תקשורת עוסקים או עסקו בפרסום וביחסי ציבור, והם מחוזרים בנסיעות מפנקות על-ידי בעלי עניין ותהילתם העיתונאית אינה נגרעת. גם השתתפות במסיבת עיתונאים יכולה להיות מתוגמלת במתנה של תיק עור.

היכן הקו שחצייתו היא פגיעה באתיקה המקצועית?

קיבלת הזמנה לנסיעה על חשבון המזמין והעברת אותה לשיפוטו של העורך – אין פגיעה. גם אם החליט העורך שאין קשר ישיר בין תחומי הסיקור שלך לבין מציע הנסיעה וגם אם יש קשר כזה – אין חשש מעסקה, לפיה תניב הנסיעה יכול של כתבות מחמיאות מטעם – אין פגיעה. אך תחושת אי הנוחות מלווה את כל מי שיוצא במסגרת כזאת.

עשיתי זאת פעם אחת בחיי המקצועיים, באישורו המלא של עורך ידיעות אחרונות, כשהוזמנתי לבודפשט על-ידי איש יחסי ציבור בוריס קרסני, מי שייצג את יצרנית הסיגריות פיליפ מוריס.

קבוצת עיתונאים, כולם מהשורה הראשונה, שוגרה למרוצי פורמולה שנערכו בחסות יצרן הטבק. לא כתבתי מילה על הנסיעה ומעולם לא מצאתי עצמי מסקר את שדולת הטבק בכנסת, או מבצע הטיה כלשהי בדיווח עליה. אך לא סלחתי לעצמי שיצאתי – ובעיקר לא בעת שהפכתי בעצמי לקורבן של נזקי עישון והתמודדתי עם תוצאותיו ההרסניות.

זה היה ועדיין נותר חלק מנורמה. כתבים יוצאים באישור עורכיהם, על חשבון בעלי חברות ענק או ממשלות זרות, ויש הכותבים אחר-כך גם סיקור העונה במידה כזאת או אחרת על ציפיותיהם של המשגרים הנדיבים.

לפעמים יש במתן נסיעה כזאת מעין הבעת תודה לכתב מצטיין, או שהיא תוצר של מערכת קשרים בין הכתב למקורותיו. לפעמים ניתן להבחין בהערה קטנה בסופה של הכתבה, המעידה על כך שהכתב הוטס אחר כבוד לאותה הרצה ראשונה של מכונית יוקרתית או חשיפה של סמרטפון. אך השרץ אינו מטוהר.

אדגיש: לא דומה סיוור לימודים שאליו יצאתי עם קבוצת כתבים ישראלים בהזמנת ממשלת גרמניה לרגל איחוד הגרמניות, או סיוור לימודים של מחלקת המדינה האמריקנית לכתבים ישראלים ופלסטינים – להזמנה בחסות חברה מסחרית. סיוור לימודים נתפש בעיניי ככשר יותר, גם למהדרין. בחזרה לאותו כתב מקומון סורר. בצר לו, הריץ הכתב שנושל מכתב לעורך ידיעות אחרונות דאז, דב יודקובסקי. במכתב סיפר את שעוללתי לו וביקש הזדמנות שנייה. נדרשתי להסביר את החלטתי. הסברתי וקיבלתי גיבוי מלא.

ובכל זאת, לא יכולתי לראות בצערו. הכותב הוחזר לעבודה על תקן של מודה ועוזב ירוחם.

לא חלפו חודשים רבים והתברר כי פרח העיתונאים החרוץ שלי כבר יזם והקים מעין בית-ספר לעיתונות של איש אחד – הוא עצמו. זאת היתה הצעה שאי-אפשר לסרב לה, קורס מיוחד ואישי לצעירות בעלות עניין בתקשורת. התברר שהמורה, שערך גם את מדור ההיכריות, דאג לטמון עמוק במגירת שולחנו כמה מהפניות הנשיות שהגיעו אליו – ולא פורסמו. כלומר, הן נותרו בידיעתו הבלעדית בלבד. הפעם הפקדה היתה סופית. גם בכך הוא הקדים את זמנו. בתי-ספר ומכונים לתקשורת צצים היום כפטריות אחר הגשם. גם כחלק ממיזם של משרדי פרסום ודוברות. מה שנלמד שם לעתים הוא בעיקר שיווק, לא עיתונות.

אחת השאיפות שלא מימשתי בחיי המקצועיים היא הקמת בית-ספר לעיתונות מעשית. בית-ספר הבנוי על יסודות שאותם ראיתי באוניברסיטת מיסורי, שם נלמדות גם תאוריות בתקשורת אך בעיקר רוכשים ניסיון מעשי בשטח. במבחן אמיתי מסוג זה יכול הלומד לגלות האם "יש לו את זה". האם הוא רוצה באמת במקצוע הממכר הקרוי עיתונות.

שיעור נוסף באמון קיבלתי בימי המקומון, כאשר אחד הכתבים הפליא לספק כתבות שטח עם ציטוטים שכל אחד מהם היה כותרת. בדיוק מה שרציתי, ממש תפור עלי. כתבה אחת פרי עטו של אותו כתב חרוץ, הביאה שלל ציטוטים משעשעים וגם קולעים של כמה מבעלי סוכנויות הנסיעות בעיר, שדיברו אודות טעמם של הירושלמים לקראת נופשוני הקיץ. לאן הם מעדיפים לטוס; כמה הם מוכנים להשקיע; איך הם רוצים את הטוב ביותר – אבל שיהיה בזול. משהו בציטוטים הללו היה עיתונאי מדי. כותרת אפויה, מוכנה ומוגשת לעריכה.

טלפנתי לאחת הסוכנויות, דיברתי עם בעלת הבית שצוטטה בכתבה בהרחבה, והתברר שלא דוברים ולא כתבים ולא יער. אף כתב מהעיתון המקומי לא הגיע למשרדה בשבוע הזה. הציטוטים המעולים היו כולם פרי כושר הניסוח המשובח ודימיונו היוצר של כתבנו, שנאלץ לנוע הלאה למקום עבודה אחר.

התוספת שתפשה

עריכת העיתון המקומי בשנת 1980 היתה מעין עבודה צדדית, תוספת לעבודתי ככתב לסיקור השטחים. המונח מקומון טרם הוטבע אז בתרבות המפעלית והתקשורתית, והמהדורה המקומית נקראה *התוספת*. מנה נוספת קטנה לסוף השבוע, רשת קטנה שאמורה לגרוף שלל סרדינים מתקציב הפרסום המקומי. היה זה מעין פרויקט ניסיוני, שסיפק את הבסיס לרשת הארצית של עיתונים מקומיים שקמה מאוחר יותר.

את *התוספת* ערכתי עם סגנית אחת, העיתונאית החרוצה עדנה אדטו, מזכירה אחת וגרפיקאית אחת, שבאה לשעתיים בשבוע. הסדר, העימוד וההדפסה בוצעו בדפוס הבלט של *ידיעות אחרונות* בתל-אביב, אך רק כאשר למעמדים נותר זמן פנוי לאחר שסיימו לעמד את החומרים של עיתון האם. *התוספת*, כמו *מוסף הסטודנטים* בשעתו, נתפש כמוצר עונתי, כמעט כגחמה וכפרי של מצב רוח עיתונאי בר חלוף, שאורך חייו מוטל בספק. המקומון החל את דרכו כעוד מוצר שצריך להוציא לאור, כי אי-אפשר